

3.3. Асимметрия.

11 а - расм. Ассимметрия.

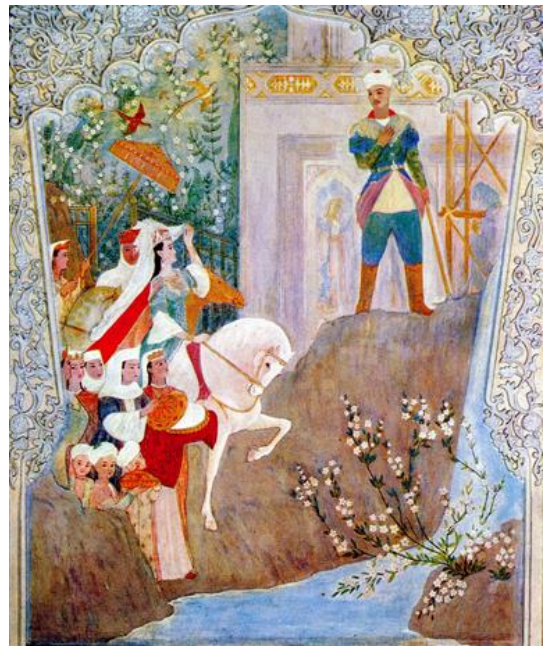
Шакл тузилишида симметрия бузилса, у ҳолда асимметрия дейилади. Яъни ўқ чиғи билан ўнг ва чап томонга бўлинганда тенглик бузилганлигидир.

Тасвирий ва амалий санъатда, архитектура биноларида, буюмларда, ҳам асимметрия мавжуддир. Картина текислигини эса вертикал ўқ чизиғи билан икки қисмга бўлсак, композиция бузилмаган ҳолда унинг шакллари, тус

ҳолати тенглиги бўлингандай ҳолатни кўриш мумкин. Асимметрик композицияда тенглик ҳаракатини ҳосил қилишда шакллар оралиғидаги бўшлиқ, паузалари ёрдамида амалга оширилади. Бунда шакллар бир-бирига яқинлашган ёки бир-биридан узоқлашган ҳолда бўлиши мумкин. Тенглик эса катта ва кичик шаклларни оқ ва қорамтир тус, ёрқин ва бўғиқ ранглارни қарама - қарши қўйиш орқали амалга оширилади.

Текисликда асимметрик яъни икки томони тенглаштирилмаган композицияда тенглик онгли равишда сусайтирилади ёки умуман бўлмайди. Масалан, фикр – ғоя, сюжет маркази композиция текислигининг бир томонига яқин бўлиб, иккинчи томон қисмида кам шакллар тасвирланади. Агар сюжет контраст ҳолатда очиб берилган бўлса, бунда психологик контраст, бош қаҳрамон ва бир гуруҳ қиёфалар бир-биридан қандайдир масофада жойлаштирилиб, ташқаридан қаралганда композиция бўлингандай яъни, асимметрияни ҳосил қилади. Умуман икки қисмини бир-бирига қарама-қарши қўйиб нигоҳий тенглик ҳосил қилинса, композицияда мутоносиблик таъминланади.

Композицияда мутаносибликни сақлаб асимметрия тузилишига расм К.П.Брюлловнинг «Помпейнинг охириги куни», Ч.Ахмаровнинг А.Навоий номидаги Опера ва балет театри биносидаги деворий расм «Фарход ва Ширин» асарини мисол қилиб кўрсатиш мумкин. (11 а, б - расм).

Композиция хусусияти ва сифатларида шаклнинг қуйидаги кўрсаткичларини ажратиш мумкин:

композиция шаклининг уйғунликдаги яхлитлиги, элементларнинг бир-бирига

11 б - расм. Ч.Ахмаров.
«Фарход ва Ширин».

бўйсунishi, элементларнинг композицион мувозанати, улар комбинациясида симметрия ва асимметрия, уларнинг ҳаракат (динамик)лиги ва турғунлик (статик)лиги, характерлар бирлиги.

Бадий асар шаклининг гармоник яхлитлиги конструктив ечим билан унинг композицион талқини алоқасининг мантиғи ва узвийлигини ифодалайди.

Асар ёки шаклнинг гармоник яхлитлиги ва унинг бошқа параметрлари таҳлили схемасини қуйидаги кўринишда ифодалаш мумкин:

1. Дастлабки таассурот ва муҳокамани тузиш;
2. Шакл тузилиши назарияси асосида композиция таҳлили ва хулосаларни таърифлаш;
3. Муҳокама ва хулосаларни таққослаш, яқунловчи қарорни қабул қилиш.

Комозицияда шакл элементларининг бир-бирига бўйсунishi ҳам композиция қонуниятларига таянади.

Элементларнинг композицион мувозанати ва картина шакллари унинг композицион марказга нисбатан мувозанати билан белгиланади.

Таянч иборалар: ритм, дастгоҳли рангтасвир, композиция, марказ, симметрия, асимметрия, уйғунлик, контраст, план, ранг, реализм, мувозанат.

Саволлар:

1. *Ритм нима?*
2. *Симметрия нима?*
3. *Симметрияни нималарда кузатиш мумкин?*
4. *Асимметрик ҳолат нимадан иборат?*
5. *Асимметрия симметриядан фарқи нимадан иборат?*
6. *Ритмни нимада кўриш мумкин?*
7. *Композиция маркази қаерга жойлашган?*
8. *Композиция маркази нима?*
9. *Композицияда иккинчи план нима?*